

שיקים ללא כיסוי

גד מרקס - הפיקוח על הבנקים

להסכמים מוקדמים עם הבנק ולטעויות אחרות הקשורות בשיקים שהוחזרו. ראוי לזכור כי מצבו הכלכלי של הלקוח, או קשיים אחרים שאינם קשורים ליחסיו עם הבנק, אינם סיבה לשינוי מניין השיקים.

לקוח הסבור שהבנק שגה בעניינו (והגבלתו נמשכת) רשאי לפנות לבית משפט השלום באזור מגוריו בבקשה לגרוע שיקים מסוימים ממניין השיקים המסורבים שגרמו את ההגבלה - משום שלדעתו יש סיבות מוצדקות לכך. הפנייה היא בדרך של הגשת כתב ערעור, על גבי טופס המיועד לכך. בית המשפט גם הוא אינו אמור להתייחס למצבו הכלכלי או הכספי של בעל החשבון.

מדור מושכי שיקים ללא כיסוי - מושל"ך - בבנק ישראל אחראי לארגון המערכת וכן לריכוז ולעיבוד של דיווחי הבנקים בתחום זה. המדור מטפל גם בפניות של הציבור

הקשורות בחשבונות ובלקוחות מוגבלים ובהשלכות של הערעורים על כך לבתי המשפט. בנק ישראל אינו מוסמך להתערב ישירות בהחלטה של בנק לסרב לכבד שיק, למנות שיק כמסורב או להגביל חשבון. גם לבית המשפט אין סמכות לבטל הגבלה - אלא רק, כאמור, להוציא מן המניין שיקים שהבנק שגה בסרבו לכבדם. ההגבלה תבטל אם המניין הופחת בדרך זו לפחות מעשרה.

הביטויים הישירים של הגבלת חשבון הם, כאמור, האיסור למשוך ממנו שיקים והאיסור על בעליו לפתוח חשבונות אחרים או להתמנות כמיופי כוח. עם זאת עלולות לנבוע מן ההגבלה תוצאות נוספות: בנקים המנפיקים ללקוחותיהם כרטיסי אשראי נוהגים בדרך כלל למשוך בחזרה את הכרטיסים של לקוח מוגבל ולבטל את הזכות להשתמש בהם. צעד זה ננקט במסגרת ההחלטות העסקיות של הבנק, ונובע, בדרך כלל, ממצבו הכספי של הלקוח (שגרם להחזרת השיקים, ומכאן להגבלה). כן עשויים בנקים לסרב להעניק ללקוחות מוגבלים אשראי (הלוואות,

מערכת "מושכי שיקים ללא כיסוי" - מושל"ך - מופעלת על ידי הבנקים ובנק ישראל על פי הוראות חוק שהתקבל בשנת 1981. בעיקרה זו מערכת התראה והרתעה, בעלת אופי של ענישה, שמטרתה לצמצם את נגע משיכת השיקים ללא כיסוי.

שיק שהבנק סרב לפרעו הוא שיק שלא נפרע משום שבחשבון לא היה כיסוי מספיק, והבנק לא היה חייב לפרעו מכוח הסכם בינו לבין המושך. לעניין זה אין זה משנה אם הייתה סיבה נוספת לסירוב - למשל, אם הלקוח

נתן הוראת ביטול. במאגר הנתונים של הבנק מונים בכל חשבון את מספר השיקים שסורבו, וכשמניינם מגיע לעשרה בתוך תקופה של פחות משנה - החשבון מוגבל לשנה אחת. הגבלה זו מתבטאת בשני איסורים: א. אסור, בתקופת ההגבלה, למשוך שיקים על החשבון, והבנק לא יכבד

אותם. האיסור חל, כמובן, גם על שיקים הנחתמים בידי מיופי כוח בחשבון.

ב. לבעלי החשבון אסור לפתוח חשבון שיקים אחר, או להתמנות כמיופי כוח בחשבון כלשהו.

אם הוגבל חשבון נוסף של אותו לקוח בתוך תקופת ההגבלה שלו, או שהלקוח הוגבל שוב בתוך שלוש שנים מתום הגבלה קודמת - יודיע בנק ישראל ללקוח על הגבלה חמורה למשך שנתיים, שמשמעותה הגבלת כל החשבונות שאותו לקוח הוא אחד מבעליהם, בכל הבנקים בישראל, ואיסור למשוך שיקים מכל החשבונות האלה. משיכת שיק מחשבון מוגבל - כלומר כתיבת שיק על ידי בעל החשבון, או מיופה כוחו, בתקופת ההגבלה - היא עבירה פלילית.

מי שסבור כי הוטלה עליו הגבלה שלא כדין, יכול לברר את עניינו בסניף שבו מתנהל החשבון. הבנק רשאי, כמובן, לתקן טעות שעשה (אם מדובר בטעות שלו ולא של הלקוח). הסיבות המקובלות קשורות בדרך כלל למניין השיקים, לטופסי שיקים שבוטלו קודם שנמשכו,

שיק מחשבון מוגבל - כלומר כתיבת שיק על ידי בעל החשבון או מיופה כוחו בתקופת ההגבלה - היא עבירה פלילית.

משכנתאות), אף זאת במסגרת שיקוליהם העסקיים. נוסף על מושכי שיקים ללא כיסוי ישנן עוד מספר קבוצות קטנות של אזרחים שהחוק מאפשר להטיל גם עליהם את הסנקציה של הגבלה חמורה. מדובר בעיקר בבעלי תיקים בהוצאה לפועל, פושטי רגל, בסרבני גט, ובמקרים נדירים - גם בפסקי דין של בתי המשפט בעניינים אחרים. מדור מושל"ך מסייע גם בבירור הגבלות מסוג זה. עם זאת ראוי לזכור כי הסמכויות להטלה ולביטול של ההגבלות המיוחדות האלה ניתנו רק לגופים הרלבנטיים שיזמו אותן. בנק ישראל מפרסם באופן שוטף את מספרי החשבונות שהוגבלו. בתי עסק רבים וגופים אחרים המקבלים שיקים בודקים במחשביהם את השיקים המוצגים להם מול רשימת החשבונות

בנק ישראל אינו מוסמך להתערב ישירות בהחלטה של בנק לסרב לכבד שיק, למנות שיק כמסורב או להגביל חשבון. גם לבית המשפט אין סמכות לבטל הגבלה - אלא רק, להוציא מן המניין שיקים שהבנק שגה בסרבו לכבדם.

(www.bankisrael.gov.il/black.htm.) או פנייה טלפונית למדור מושל"ך (טל' 02-6552020). במערכת כלולים היום כ-78 אלף איש. מספר זה משתנה בקצב איטי, ומספר החשבונות המוגבלים של לקוחות אלה הוא כיום כ-137 אלף. בכל חודש מיתוספים למערכת בממוצע כ-5,000 לקוחות וכ-7,000 חשבונות, שבסיום ההגבלה נגרעים מן המערכת.

משקלם של הלקוחות המוגבלים בנסיבות חמורות גבוה למדי, וחלקם בסך הלקוחות המוגבלים עמד באוקטובר 2000 על 56 אחוזים. זאת בעיקר משום שנוספו לקבוצה זו אוכלוסיות נוספות (פושטי רגל, בעלי תיקים בהוצאה לפועל וסרבני גט), וגם עקב התבססות המערכת וצבירת "היסטוריה". הנתונים אינם מתארים

מגמות כלכליות מובהקות, אלא קשורים במאפיינים הטכניים של המערכות. מניתוח נתוני השנים האחרונות עולה כי הפעלת מערכת "שיקים ללא כיסוי" זה כ-19 שנה, תורמת לריסון בתחום משיכת שיקים כאלה, מה גם שהבנקים מהדקים בהתמדה את הבקרה על איכות לקוחותיהם.

המוגבלים. כן רשאים בעלי עסק לסרב לקבל שיקים מכל סיבה שנראית להם - למשל אם הלקוח מתגורר ביישוב אחר, או אם היה לבית העסק ניסיון שלילי קודם עם אותו לקוח. בכל מקרה שבית עסק טוען כי לקוח "הוגבל על ידי בנק ישראל", ויש ספק אם טענתו נכונה, ניתן לברר זאת באמצעות גלישה באינטרנט לאתר בנק ישראל

לוח 1: התפתחות מספר הלקוחות והחשבונות המוגבלים, 1995 עד 2000 (נתוני סוף שנה)

2000	1999	1998	1997	1996	1995	
136,952	138,754	150,447	162,486	160,258	151,836	1. חשבונות מוגבלים
94,484	97,390	106,389	113,533	96,805	94,769	מזה: בגין שיקים שסורבו
77,719	77,365	82,621	87,510	81,668	77,097	2. לקוחות מוגבלים
34,036	36,470	40,862	44,285	38,625	36,457	מזה: מוגבלים בנסיבות חמורות
9,680	6,765	4,177	2,725	1,588	763	מוגבלים מיוחדים*
56	56	55	54	49	48	שיעור המוגבלים בנסיבות חמורות (אחוזים)

* בעלי תיקים בהוצאה לפועל, פושטי רגל וסרבני גט.